

De vaste Kamercommissie voor Onderwijs Cultuur en Wetenschap
van de Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 16375
2500 NJ DEN HAAG

Naarden, 21 september 2026

Betreft: Inbreng t.b.v. stemming over de motie Mohandis (kamerstuk 36 889, nr. 9)

Geachte leden van de commissie

Voorafgaand aan de stemming op 22 september over de motie-Mohandis (Kamerstuk 36 889, nr. 9) willen wij vanuit de archiefsector (KVAN) en de Nederlandse historici (KNHG) enkele zwaarwegende vakinhoudelijke aandachtspunten meegeven over de voorgenomen koerswijziging van het Nationaal Archief. Binnen de archiefsector, onder historici en ook binnen het Nationaal Archief zelf bestaan hierover grote zorgen.

De discussie gaat immers over aanzienlijk meer dan de taakopvatting of financiering van één rijksinstelling. Zij raakt aan een fundamentele vraag:

Hoe zorgen we ervoor dat ook toekomstige generaties kunnen beschikken over een representatief, samenhangend en toegankelijk geheugen van de Nederlandse cultuur en samenleving — als basis voor geschiedschrijving en waarheidsvinding, behoud van cultureel erfgoed en maatschappelijke controle en de reconstructie van maatschappelijke, politieke en culturele ontwikkelingen?

De motie-Mohandis vraagt de regering advies in te winnen bij het **Adviescollege Openbaarheid en Informatiehuishouding (ACOI)** en de **Raad voor Cultuur** over de voorgenomen koerswijziging van het Nationaal Archief. De minister heeft daarnaast toegezegd de Kamer voorafgaand aan het wetgevingsoverleg Cultuur van 9 november nader te informeren over het voornemen van het Nationaal Archief om geen particuliere archieven, zijnde de archieven van personen en maatschappelijke organisaties, meer op te nemen.

KVAN en KNHG steunen deze motie uiteraard van harte. **Het maatschappelijk geheugen mag immers niet verloren gaan.**

Een ingrijpende koerswijziging

Het Nationaal Archief wil zich sterker concentreren op - wat het NA definieert als¹ - haar wettelijke kerntaak: het duurzaam toegankelijk maken en houden van overheidsinformatie. In dat kader is aangekondigd dat:

¹ In de nieuwe Archiefwet wordt wel degelijk ruimte geboden om ook particuliere archieven te blijven verwerven.

1. het NA geen particuliere archieven meer wil verwerven en
2. belangrijke publieks- en educatieve activiteiten worden beëindigd.

De formele besluitvorming over deze koers is nog niet afgerond. De gevolgen zijn echter al merkbaar: het Nationaal Archief heeft een **opnamestop voor particuliere archieven ingesteld en neemt nieuwe aanbiedingen niet meer in behandeling**.

Dat is des te zorgelijker omdat het probleem niet is dat Nederland te veel particuliere archieven bewaart. **Integendeel: belangrijke delen van de samenleving zijn in de bestaande archiefcollecties onvoldoende vertegenwoordigd.** Juist de afgelopen jaren is binnen de archiefsector meer aandacht ontstaan voor het actief verwerven van belangrijke archieven van groepen, organisaties en maatschappelijke bewegingen die in de traditionele collectievorming onderbelicht zijn gebleven. Volledig stoppen met de verwerving van particuliere archieven impliceert een actieve keuze om bestaande lacunes niet te verkleinen, maar juist verder te doen toenemen.

Nederland zou in Europa een opmerkelijke positie innemen

Deze ontwikkeling verdient ook vergelijking met het buitenland. De **EU-aanbeveling 2021/1970 over de gemeenschappelijke Europese dataruimte voor cultureel erfgoed** stimuleert lidstaten om cultureel erfgoed, waaronder archiefdocumenten en digitaal geboren erfgoed, duurzaam te bewaren, te digitaliseren en beter toegankelijk te maken.

In **Frankrijk** kent het nationale archief een afzonderlijke verantwoordelijkheid voor particuliere archieven en worden archieven van personen, families, verenigingen en andere particuliere organisaties opgenomen. Ook het **Duitse Bundesarchiv** en de **Belgische Rijksarchieven** verwerven particuliere archieven en nalatenschappen van personen en organisaties met belangrijke politieke, culturele, wetenschappelijke of maatschappelijke betekenis.

Italië en Spanje kennen daarnaast vergaande wettelijke bescherming van particuliere archieven van bijzonder historisch belang. Dergelijke archieven kunnen onder overheidstoezicht worden geplaatst, met regels voor onder meer behoud, vervreemding en vernietiging.

In het **Verenigd Koninkrijk** vervult The National Archives bovendien een expliciete landelijke rol bij de zorg voor particuliere archieven, onder meer door advisering, registratie, coördinatie en ondersteuning van eigenaren en archiefinstellingen.

En zelfs in de **Verenigde Staten** bestaat een publiek stelsel voor het veiligstellen van particuliere archieven van nationaal belang. NARA kan particuliere documenten opnemen wanneer deze belangrijke lacunes in de federale collectie vullen of de nationale geschiedenis documenteren. Daarnaast verwerft de Library of Congress op grote schaal persoonlijke papieren en archieven van maatschappelijke en andere organisaties.

De precieze institutionele inrichting verschilt dus per land, maar in al deze landen bestaat een publieke verantwoordelijkheid of infrastructuur voor particuliere archieven van bijzondere historische betekenis. De vraag is welke voorziening in Nederland resteert, mocht het Nationaal Archief deze rol beëindigen, en met welke borging.

Gebrek aan middelen vraagt om inzicht in kosten én alternatieven

Als beperkte financiële en personele capaciteit een sleutelargument vormt voor deze koerswijziging, is het van belang inzichtelijk te maken welke capaciteit momenteel daadwerkelijk is gemoeid met de verwerving, verwerking en het behoud van particuliere archieven, welke besparing beëindiging daarvan oplevert en welke alternatieven zijn onderzocht.

Uit de beschikbare begrotingsinformatie is vooralsnog niet afzonderlijk af te leiden welk deel van de middelen van het Nationaal Archief aan deze taak wordt besteed. Zonder dat inzicht is moeilijk te beoordelen of volledige beëindiging noodzakelijk en proportioneel is, of dat andere keuzes mogelijk zijn — bijvoorbeeld scherpere selectie, samenwerking met andere instellingen, aanvullende financiering of een andere verdeling van de beschikbare capaciteit.

Zelfs wanneer financiële keuzes onvermijdelijk zijn, ligt het voor de hand om die afweging in de volle breedte van de begroting te maken en daarbij ook kritisch te kijken naar andere substantiële uitgaven, waaronder de miljoenen die jaarlijks worden besteed aan digitaliseringsprojecten en externe inhuur. Een zo ingrijpende en mogelijk onomkeerbare principiële keuze ten aanzien van particuliere archieven vraagt naar onze mening om een transparante financiële onderbouwing en een aantoonbare afweging van alternatieven.

Overheidsarchieven vertellen niet het hele verhaal

Overheidsarchieven documenteren primair het handelen van de overheid, vanuit het perspectief van de overheid. Wie wil begrijpen **hoe politieke en maatschappelijke ontwikkelingen daadwerkelijk tot stand kwamen**, heeft daarnaast bronnen nodig van personen en organisaties die op overheid en samenleving inwerkten.

Dat is geen detail. Zonder particuliere archieven verdwijnt een deel van het verhaal.

- Hoe zouden we politieke besluitvorming werkelijk kunnen doorgronden zonder de persoonlijke archieven van **politici, bestuurders, politieke partijen, adviseurs en maatschappelijke organisaties**?
- Zou voor een volledige reconstructie van de **toeslagenaffaire** kunnen worden volstaan met de archieven van de Belastingdienst en andere overheidsorganisaties? Of zijn juist ook de archieven van **gedupeerde ouders, hun belangenorganisaties, advocaten, journalisten en andere betrokkenen buiten de overheid** nodig om te begrijpen wat er is gebeurd, welke signalen er waren en hoe daarop is gereageerd?
- En hoe zouden toekomstige onderzoekers grote maatschappelijke veranderingen van onze eigen tijd kunnen begrijpen als juist de bronnen van de mensen en organisaties **buiten de overheid** niet worden bewaard?
- Hoe zouden we de geschiedenis van **boeren, het platteland en de Nederlandse landbouw** kunnen begrijpen zonder de archieven van **boerenfamilies, agrarische verenigingen, coöperaties, belangenorganisaties en familiebedrijven** — bronnen die laten zien hoe generaties boeren omgingen met veranderingen in landbouw, landschap, economie en overheidsbeleid?
- Hoe zouden we de geschiedenis van **joods-christelijke tradities, kerken, geloofsgemeenschappen en het Nederlandse verenigingsleven** kunnen begrijpen zonder de archieven van **families, kerkgenootschappen, verenigingen en maatschappelijke organisaties**?

- Hoe zouden we weten hoe tradities als **Sinterklaas** door de tijd heen zijn gevierd, veranderd en bediscussieerd, zonder de archieven van verenigingen, families, scholen, omroepen en maatschappelijke organisaties?
- Hoe zouden we het **debat over slavernij en de afschaffing daarvan** kunnen begrijpen zonder de archieven en correspondentie van abolitionisten, maatschappelijke organisaties, kerken, ondernemers en betrokken families?
- Hoe zouden we de geschiedenis van **afstand en adoptie** kunnen reconstrueren zonder de dossiers en archieven van particuliere hulporganisaties, instellingen, belangenorganisaties, geadopteerden en afstandsmoeders?
- Hoe zouden we de ontwikkeling van de **vrouwenemancipatie** begrijpen zonder de archieven van vrouwenorganisaties, actiegroepen en individuele voorvechters?
- Hoe zouden we de geschiedenis van de **arbeiders- en vakbeweging** kunnen schrijven als we alleen beschikten over stukken van ministeries en niet over de archieven van vakbonden, werkgeversorganisaties en maatschappelijke bewegingen?
- Hoe zouden we kunnen reconstrueren hoe **milieu- en natuurbeleid** tot stand kwam zonder de archieven van natuurorganisaties, actiegroepen, wetenschappers en bedrijven?

Overheidsarchieven laten zien **wat de overheid deed en vastlegde**. Particuliere archieven laten daarnaast zien **wat er in de samenleving gebeurde, welke belangen en ideeën botsten, wie invloed probeerde uit te oefenen en welke ervaringen niet vanzelfsprekend in overheidsdossiers terechtkwamen**. Juist de combinatie van beide maakt het mogelijk het verleden vanuit meerdere perspectieven te reconstrueren en het handelen van de overheid werkelijk te begrijpen en te beoordelen.

Denk aan archieven van politieke partijen en politici, bedrijven, vakbonden, maatschappelijke organisaties, belangengroepen, wetenschappers, activisten en culturele instellingen. Juist in deze archieven bevinden zich bronnen over informele besluitvorming, maatschappelijke beïnvloeding, persoonlijke afwegingen en ontwikkelingen die in formele overheidsdossiers niet of slechts gedeeltelijk zichtbaar worden.

Historica Carla Hoetink wees er deze week op [Parlement.com](https://www.parlement.com) en vandaag in Trouw op dat overheidsarchieven vooral zicht geven op het formele ambtelijke en staatsrechtelijke proces, terwijl particuliere archieven inzicht kunnen geven in het ideologische, maatschappelijke en informele krachtenveld waarin besluiten ontstaan. Ook Maria Grever en Hanco Jürgens benadrukken in NRC dat achtergronden van politieke besluitvorming vaak juist via persoonlijke nalatenschappen kunnen worden achterhaald. Wanneer particuliere archieven van nationaal belang niet langer structureel worden verworven en veiliggesteld, kunnen blijvende lacunes ontstaan in de bronnen waarop toekomstige geschiedschrijving, wetenschappelijk onderzoek, journalistiek en waarheidsvinding zijn aangewezen. Wat eenmaal verloren gaat, kan later niet worden gereconstrueerd.

Ook de publieksfunctie verdient aandacht

De discussie beperkt zich niet tot acquisitie; ook dreigt het beëindigen van het actieve publieksbeleid dat ervoor zorgde dat de afgelopen jaren veel grotere groepen belangstellenden de weg naar het archief hebben weten te vinden.

Archieven hebben maatschappelijke betekenis wanneer burgers, onderzoekers en leerlingen bronnen niet alleen kunnen vinden, maar ook kunnen begrijpen en in hun context kunnen plaatsen. Dat vergt kennis, vaardigheden, inspirerende voorbeelden en begeleiding. Educatieve programma's, publicaties, tentoonstellingen, onderzoek en andere publieksactiviteiten dragen daaraan bij.

Juist bij complexe of maatschappelijk beladen archieven is context essentieel. Het terugbrengen van deze activiteiten heeft daarom gevolgen voor de manier waarop de nationale archiefcollectie voor de samenleving toegankelijk en betekenisvol blijft.

Fundamentele vragen die beantwoording verdienen

Bij de verdere besluitvorming zijn naar onze mening in ieder geval de volgende vragen relevant:

- Wie draagt op nationaal niveau verantwoordelijkheid voor particuliere archieven van uitzonderlijk maatschappelijk of historisch belang wanneer het Nationaal Archief deze niet meer acquireert?
- Welke financiële en personele besparing levert beëindiging van deze functie daadwerkelijk op, en welke alternatieven zijn onderzocht?
- Hoe verhoudt deze koers zich tot de wijze waarop omringende landen de publieke verantwoordelijkheid voor particuliere archieven hebben georganiseerd?
- Hoe wordt voorkomen dat waardevolle archieven verloren gaan, versnipperd raken of afhankelijk worden van incidentele initiatieven en beschikbare middelen?
- Welke gevolgen heeft het terugbrengen van onderzoeks-, educatieve en publieksactiviteiten voor de toegankelijkheid en maatschappelijke betekenis van de nationale archiefcollectie?
- Hoe wordt voorkomen dat lacunes in de archiefcollecties verder toenemen, juist nu wordt geprobeerd ondervertegenwoordigde groepen en onderbelichte maatschappelijke ontwikkelingen beter te documenteren?
- Welke instellingen zouden deze verantwoordelijkheid structureel kunnen overnemen, en beschikken zij over voldoende capaciteit, expertise, middelen en mandaat?
- Hoe blijft de samenhang tussen overheidsarchieven en particuliere archieven gewaarborgd voor historisch onderzoek en reconstructie van maatschappelijke en politieke ontwikkelingen?

Sommige van deze vragen strekken verder dan alleen de taakopvatting van het Nationaal Archief. Ze maken duidelijk dat er behoefte is aan landelijk beleid op het gebied van particuliere archieven. Wij pleiten er daarom voor een eventuele adviesaanvraag aan ACOI en Raad voor Cultuur niet alleen te laten gaan over de rol en taak van het Nationaal Archief in deze, maar breder in te steken.

Media

De discussie heeft inmiddels ook buiten de archiefsector en het historische beroepsveld aandacht gekregen, onder meer in:

- **NRC, hoofdredactioneel commentaar, 9 september:** *Het Nationaal Archief is ons collectieve geheugen dat breed gevoed en geduid moet worden*
- **NRC, Maria Grever en Hanco Jürgens, 18 september:** *Latere generaties hebben niets aan een verschaald archief*

- **Parlement.com, Trouw, Carla Hoetink, 21 september:** *Waar moeten Rutte, Kaag en Jetten met hun archief nog heen?*

Tot slot

De gevolgen van keuzes over archieven worden vaak pas decennia later volledig zichtbaar. Archiefmateriaal dat nu verloren gaat, kan dan niet alsnog worden gereconstrueerd. Daarom achten wij het van belang dat de door ons genoemde vragen expliciet worden betrokken bij de verdere politieke en bestuurlijke beoordeling van de voorgenomen koerswijziging en worden meegenomen in de Adviesaanvragen waar de motie-Mohandis op toeziet.

Laat het maatschappelijk geheugen niet verloren gaan!

Wij zijn uiteraard beschikbaar voor nadere feitelijke of vakinhoudelijke toelichting.

Met vriendelijke groet,

Willeke de Groot
voorzitter Koninklijke Vereniging Archiefsector Nederland

mede namens

Jan Hein Furnée
voorzitter Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap (KNHG)